

ASIA

Käräjäoikeuden haastemiehen epäilty virkarikos

ASIAN VIREILLETULO

Valtionsyyttäjä on 12.8.2008 oikeuskanslerille osoitetussa kirjoituksessa arvostellut Porin käräjäoikeuden haastemiehen menettelyä haasteen tiedoksiannon viivästystä koskevassa asiassa.

SELVITYS

Keskusrikospoliisi on pyynnöstäni toimittanut esitutkinnan haastemiehen menettelyn tutkimiseksi.

RATKAISU

Tapahtumatietoja esitutkinnan perusteella

Helsingin käräjäoikeudessa tuli 30.3.2006 vireille törkeää petosta koskeva rikosasia. Yhden rikosasian vastaajan kotipaikka oli Pori ja hänen haasteensa toimitettiin Porin käräjäoikeuteen haastamista varten. Haaste oli laadittu Helsingin käräjäoikeudessa 18.5.2006 ja haaste saapui Porin käräjäoikeuteen 22.5.2006. Toimeksianto jaettiin haastemies A:lle. Tiedoksiantotodistukseen oli merkitty viimeiseksi tiedoksiantopäiväksi 2.6.2006. Syyteoikeus asiassa vanheni 28.6.2006. Haastehakemuksen lisätietoja -kohdassa oli myös erillinen alaotsikko ”kiireellisyysperuste” ja merkintä asian kiireellisyydestä. Haastemies A antoi haasteen tiedoksi vastajalle 29.6.2006 syyteoikeuden vanhennuttua yhdellä päivällä. Tätä ennen haastemies A ei ollut yhteydessä toimeksiantajaan eli Helsingin käräjäoikeuteen.

Haastemiehen menettelyn rikosoikeudellinen arviointi

Asiaan liittyvistä säännöksistä

Rikosoikeudellisesti haastemies A:n menettelyä on arvioitava tuottamuksellista virkavelvollisuuden rikkomista koskevan rikoslain 40 luvun 10 §:n tunnusmerkistön valossa.

Lainkohdan mukaan jos virkamies virkaansa toimittaessaan huolimattomuudesta muulla kuin 5 §:n 2 momentissa tarkoitettulla tavalla rikkoo virkatoiminnassa noudatettaviin säännöksiin tai määräyksiin perustuvan virkavelvollisuutensa, eikä teko huomioon ottaen sen haitallisuus ja vahingollisuus ja muut tekoon liittyvät seikat ole kokonaisuutena arvostellen vähäinen, hänet on tuomittava tuottamuksellisesta virkavelvollisuuden rikkomisesta varoitukseen tai sakkoon.

Huolimattomuus ja varomattomuus kuvaavat sitä, että tekijä ei ole noudattanut tekoolosuhteissa vaadittavaa huolellisuutta ja varovaisuutta ja on sen vuoksi menetellyt virkavelvollisuuden vastaisesti (Rautio, Ilkka teoksessa Rikosoikeus, Helsinki 2002, s. 1305). Rikoslain 3 luvun 7 §:n 1 momentin mukaan tekijän menettely on huolimaton, jos hän rikkoo olosuhteiden edellyttämää ja häneltä vaadittavaa huolellisuusvelvollisuutta, vaikka hän olisi kyennyt sitä noudattamaan.

Tuottamuksellisen virkavelvollisuuden rikkomisen tunnusmerkistö edellyttää ensinnäkin, että virkamies rikkoo virkatoiminnassa noudatettaviin säännöksiin tai määräyksiin perustuvan virkavelvollisuutensa.

Oikeuskäytännössä (ks. esim. KKO 2000:40) on katsottu, ettei valtion virkamieslain 14 §:n virkamiehen yleisiä velvollisuuksia käsittelevällä säännöksellä ole tässä yhteydessä muista säännöksistä riippumatonta itsenäistä merkitystä. Oikeuskirjallisuudessa säännöstä on pidetty ongelmallisena rikosoikeudellisen laillisuusperiaatteen kannalta, johon sisältyy vaatimus rikossäännöksen täsmällisyydestä (Nuutila, Ari-Matti: Teoksessa "KKO:n ratkaisut kommentein I" (2000), s. 249).

Oikeuskirjallisuudessa on todettu toisaalta että selvää joka tapauksessa on, ettei virkavelvollisuuden tarvitse suoraan ilmetä säännöksistä tai määräyksistä. Riittää, kun virkavelvollisuus perustuu niihin. Virkavelvollisuuden voidaan sanoa perustuvan säännökseen tai määräykseen, kun säännös tai määräys antaa edes jonkinlaisia viitteitä virkavelvollisuuden sisällöstä (Viljanen, Pekka: Virkarikokset, teoksessa "Keskeiset rikokset" (2006), s. 778).

Oikeudenkäymiskaaren 11 luvun 1 §:n mukaan tuomioistuimien voi huolehtia tiedoksiannosta antamalla sen tuomioistuimen henkilökuntaan kuuluvan tai haastemiehen tehtäväksi. Samalla tuomioistuimen on ilmoitettava, milloin tiedoksianto on viimeistään toimitettava, sekä annettava tarvittaessa tarkempia ohjeita tiedoksiannon toimittamisesta. Laki ei siten edellytä tällaisessa tilanteessa tuomioistuimen antavan haastemiehelle muuta ohjeistusta kuin määräyksen, milloin tiedoksianto on viimeistään toimitettava. Muita tietoja tuomioistuin voi antaa katsoessaan sen tarpeelliseksi.

Haastemieslain 3 §:n 1 momentin mukaan haastemiehen tehtävänä on antaa viranomaisen tai yksityisen pyynnöstä toimialueellaan tiedoksi tuomioistuimen tai muun viranomaisen päätöksiä sekä haasteita, kutsuja, ilmoituksia ja muita asiakirjoja.

Valtion virkamieslain 14 §:n 1 momentin mukaan virkamiehen on suoritettava tehtävänsä asianmukaisesti ja viivytyksettä. Hänen on noudatettava työnjohto ja valvontamääräyksiä.

Helsingin käräjäoikeuden kyseisestä tiedoksiantotodistuksesta ilmenee, että siihen oli merkitty viimeiseksi tiedoksiantopäiväksi 2.6.2006.

Käsillä olevassa yksittäisessä tapauksessa edellä mainitut säännökset yhdessä tiedoksiantotodistukseen selkeästi merkityn viimeisen tiedoksiantopäivän ja haastemieskäytänteiden kanssa muodostavat tarkan ja yksiselitteisen kokonaisuuden, joten haastemiehen virkavelvollisuuden voidaan sanoa perustuvan säännökseen tai määräykseen rikoslain 40 luvun 10 §:n tarkoittamassa merkityksessä alla tarkemmin yksilöidyn tavoin.

Haastemiehen menettelyn arviointi

Esitutkinnasta ilmenee, että haastemies A ei ollut ryhtynyt mihinkään toimenpiteisiin ilmoitukseen toimeksiantajalle eli Helsingin käräjäoikeudelle siitä, että haastetta ei ollut annettu tiedoksi viimeiseen tiedoksiantopäivään mennessä. Tiedoksiantotodistus on ollut yksisivuinen asiakirja, johon viimeinen tiedoksiantopäivä on ollut selvästi merkittynä. Sanamuoto ei ole tulkkinnanvarainen viimeistä tiedoksiantopäivää koskevilta osin. Haastemies A ei ole voinut olla määräämää huomaamatta. Viimeinen tiedoksiantopäivä ilmenee myös niin sanotusta päiväkirjakortista, johon haastemies A on itse kirjannut tiedot tiedoksiannosta sen saavuttua.

Haastemies A:n esitutkinnassa antamasta kertomuksesta ilmenee, että hän katsoo tiedoksiantotodistukseen merkityn viimeisen tiedoksiantopäivän olevan ”enemmänkin viitteellinen kuin mitenkään sitova”.

Tämä ei voi rikosoikeudellisen järjestelmän toimivuuden kannalta pitää paikkaansa. Jos tuomioistuimen haasteen tiedoksiannolle asettamaan takarajaan ei tarvitsisi kiinnittää huomiota, ei olisi käytännössä mitään keinoa varmistaa, että syyteoikeuden vanhentumisaikoja tiedoksiantossa noudatetaan.

Tiedoksiantotodistuksen viimeisen tiedoksiantopäivän lisäksi muuta takarajaa haastamiselle ei haastemiehen näkökulmasta ole, ellei siitä toimeksiantajan kanssa erikseen sovita. Näin ei kyseisessä tapauksessa ollut tehty eikä tuomioistuimen tarvitse mainitun oikeudenkäymiskaaren 11 luvun 1 §:n mukaan viimeisen tiedoksiantopäivän lisäksi muita ohjeita haastemiehelle antaa. Näin ollen katson, että viimeistä tiedoksiantopäivää on noudatettava.

Jos katsottaisiin, että viimeinen tiedoksiantopäivä ei asettaisi haastemiehelle mitään toiminta-velvollisuutta, kuten ilmoittaa tiedoksiannon toimittamisen toteutumisesta tai toteutumattomuudesta toimeksiantajalle kohtuullisessa ajassa, niin toimeksiantajan mahdollisuus seurata toimeksiannon ja siten rikosprosessin asianmukaista toteutumista tältä osin vaarantuu merkittävästi.

Esitutkinnassa todistajana kuultu, oikeusministeriön haastemiehille suunnatun koulutuksen suunnitteluun osallistunut ja koulutuksissa kouluttajana toiminut Helsingin käräjäoikeuden haastemiesten esimies on esitutkinnassa todistajana kuultuna kertonut haastemieskäytännöstä, että oikeusministeriön järjestämässä haastemiesten koulutuksessa on ”jatkuvasti kuitenkin korostettu määrääpäivän noudattamisen tärkeyttä. Mikäli tiedoksiantoa ei pystytä toimittamaan määrääajassa, on kehoitettu ottamaan yhteyttä toimeksiantajaan määrääajan sisällä tai välittömästi sen jälkeen.”

Esitutkinnassa myös todistajana kuultu Turun käräjäoikeuden haastemiesten esimiehen näkemys on ollut sama. Hän on kuulustelukertomuksessaan todennut, että ”haastemiehen epäonnistuttua antamaan haasteen tiedoksianto määräpäivään mennessä, tulee haastemiehen ottaa yhteyttä haasteen tiedoksianto pyytäneeseen tahoon neuvotellakseen mahdollisuudesta jatkaa etsimistä tai saadakseen muita uusia ohjeita”.

Haastemieskäytäntö ilmenee myös Hyvinkään käräjäoikeuden 11.5.2007 rikosasiassa R 07/209 antamasta lainvoimaisesta tuomiosta 07/397. Kyse oli vastaavasta haastemiehen menettelystä ja ratkaisunsa perusteluissa käräjäoikeus muun ohella totesi (s. 5), että ”tiedoksiantotodistukseen merkitty viimeinen tiedoksiantopäivä on haastemiehelle annettu määräys”.

Mikäli haastemies A olisi kyseisessä tapauksessa ilmoittanut tilanteesta tuomioistuimelle, olisi tuomioistuimella ollut aikaa ryhtyä tarvittaviin toimenpiteisiin haastettavan tavoittamiseksi esimerkiksi poliisiviranomaisten avulla. Tämä on ollut käytäntö ja myös kyseisessä tapauksessa käsitykseni mukaan toimeksiantajan tarkoitus sen määrättyä viimeisen tiedoksiantopäivän hyvässä ajoin ennen syyteoikeuden vanhentumista. Mainittakoon, että asiakirjojen perusteella eräiden samaan asiakokonaisuuteen kuuluville vaikeasti tavoitettaville vastaajille haasteen tiedoksianto oli toimitettu keskusrikospoliisin avulla.

Haastemies A:n esitutkintakertomuksesta ilmenee, että hän on itsekin aiemmin pyytänyt virka-apua poliisilta haasteen tiedoksiantamiseksi henkilön ollessa vaikeasti tavoitettavissa ja että hän näin ollen oli tietoinen tästä mahdollisuudesta.

Haastemies A:n menettely, hänen jättäytyttyään asiassa edellä kuvatuin tavoin täysin passiiviseksi toimeksiantajaa kohtaan, on osaltaan paitsi vaarantanut rikosoikeudellisen järjestelmän toimivuutta niin myös heikentänyt luottamusta viranomaisen toiminnan asianmukaisuuteen. Kyse on ollut myös taloudelliselta merkitykseltä huomattavasta rikosepäilystä siihen liittyvine mittavine vahingonkorvausvaatimuksineen. Asianomistajien esitutkinnassa antaman kuulustelukertomuksen perusteella asianomistajille on aiheutunut syyteoikeuden vanhentumisen vuoksi taloudellista vahinkoa. Muiden samaan asiakokonaisuuteen kuuluvien vastaajien syytteet ovat johtaneet langettaviin tuomioihin.

Käytettävissä olevan selvityksen perusteella ei ole tullut esiin seikkoja, joista ilmenisi syy haastemies A:n laiminlyönnille ilmoittaa toimeksiantajalle, että rikosasian vastaajaa ei ole viimeiseen tiedoksiantopäivään mennessä tavoitettu. Aikaa tällaiselle ilmoitukselle on ollut runsaasti.

Perusoikeusnäkökulmasta kyse on perustuslain 21 §:n 1 momentissa turvatusta jokaisen oikeudesta saada asiansa käsitellyksi tuomioistuimessa asianmukaisesti.

Kyse on haastemiehen viranhoidon ydinalueeseen kuuluvasta rikoshaasteen tiedoksiantamisesta vastaajalle eli siten keskeisestä haastemiehen virkavelvollisuudesta. Tällainen virkavelvollisuuden laiminlyönti ilmentää varsin vakavaa huolimattomuutta. Arvioinnissa on myös otettava huomioon, että haastemies A on toiminut haastemiehenä vuodesta 1980 ja hänellä on siten pitkä kokemus haastemiehen tehtävistä.

Teon vähäisyyden arviointi

Rikoslain 40 luvun 9 ja 10 § sisältävät erityisen rangaistavuuden edellytykseen: "eikä teko huomioon ottaen sen haitallisuus ja vahingollisuus ja muut tekoon liittyvät seikat ole kokonaisuutena arvostellen vähäinen".

Vähäisyys-kriteeriä säädettyä todettiin, että "rangaistavuuden ulottaminen vähäisiin, lähinnä määrättyä menettelytapaa koskevien säännösten rikkomuksiin, joilla ei ole viran asianmukaisen hoidon tai yksityisten etujen kannalta mainittavampaa merkitystä, ei nykyoloissa ole tarkoituksenmukaista." (HE 58/1988 vp. s. 19). Lisäksi hallituksen esityksessä todettiin (s. 65), ettei säännöksillä ole tarkoin määriteltävissä, "milloin virkavelvollisuuden rikkomista voidaan pitää vähäisenä, ja että tämän arvioiminen jää syyttäjäviranomaisen ja viime kädessä tuomioistuimen harkittavaksi". Arviointi on näin ollen tehtävä tapauskohtaisesti yleistettävissä olevien näkökohtien mukaisesti.

Vähäisyyttä arvioitaessa on huomiota kiinnitettävä muun muassa siihen, miten olennaisesti tekijä on menetellyt vastoin sitä, mitä edellytetään kysymyksessä olevan viran asianmukaiselta hoitamiselta ja miten vakavasti teko vaarantaa luottamusta viranomaisen toiminnan asianmukaisuuteen. Merkitystä on annettu myös sille missä määrin virkamiehen menettely on loukannut tai vaarantanut yksityistä etua. Teon vähäisyyden arviointi on viime kädessä suoritettava kokonaisarvostelun perusteella (KKO 2004:132).

Tuomiossaan KKO:2001:54, joka koski syyttäjän laiminlyöntiä nostaa syyte määrääjassa vangittuna ollut epäiltyä vastaan, korkein oikeus puolestaan katsoi, että laiminlyöntiä ei voitu pitää vähäisenä muun muassa siksi, että "leväperäisyys tällaisten määrääkojen noudattamisessa heikentää asianosaisten oikeusturvaa ja yleistä luottamusta syyttäjien kykyyn hoitaa tehtäviään".

Haastemies A:n virheellisen menettelyn vuoksi käräjäoikeudella ei ole ollut mahdollisuutta ryhtyä toimenpiteisiin tiedoksiannon toimittamiseksi esimerkiksi poliisiviranomaisten avulla. Syyteoikeus rikosepäilyssä on vanhentunut eikä asianosaisilla ole ollut mahdollisuutta saattaa asiaansa tuomioistuimen käsiteltäväksi. Mahdollinen vastaajan rikosvastuu on jäänyt toteutumatta, ja toisaalta siihenkin on syytä kiinnittää huomiota, että vastaaja ei ole voinut puolustautua vakavilta julkisuudessa käsitellyiltä rikosepäilyiltä. Kuten edellä on todettu, haastemies A:n menettely on loukannut myös yksityistä etua.

Haastemies A:n tekoa ei kokonaisuutena arvostellen voida pitää rikoslain 40 luvun 10 §:n tarkoittamalla tavalla vähäisenä.

Johtopäätökset ja toimenpiteet

Asiassa on suoritettuna esitutkinnan perusteella todennäköisiä syitä sen tueksi, että:

Porin käräjäoikeuden haastemies A on tässä ratkaisussa tarkoitettulla menettelyllään huolimattomuudesta rikkonut virkatoiminnassa noudatettavaan säännöksiin perustuvan virkavelvollisuutensa. Haastemies A on menetellyt tavalla, joka täyttää rikoslain 40 luvun 10 §:ssä rangaistavaksi säädetyn tuottamuksellisen virkavelvollisuuden rikkomisen tunnusmerkistön.

Asiassa ei ole tullut ilmi sellaisia haastemies A:n epäillyn menettelyn moitittavuutta vähentäviä tai muita seikkoja, joiden vuoksi asiassa ei olisi aihetta syytteen nostamiseen.

Pyydän valtakunnansyyttäjälle osoittamassani kirjeessä valtakunnansyyttäjää nostamaan tämän päätöksen mukaisesti syytteen Porin käräjäoikeuden haastemiestä vastaan rikoslain 40 luvun 10 §:ssä säädetystä tuottamuksellisesta virkavelvollisuuden rikkomisesta tässä päätöksessä tarkoitetusta haastemies A:n menettelystä.

Lähetän jäljennöksen tästä päätöksestäni lisäksi tiedoksi Helsingin käräjäoikeuden laamannille, Porin käräjäoikeuden laamannille sekä asiassa esitutkinnan toimittaneelle keskusrikospoliisille.

Oikeuskansleri

Jaakko Jonkka

Vanhempi oikeuskanslerinsihteeri

Petri Rouhiainen

OIKEUSKANSLERINVIRASTO